

Frankrijk per fiets II

door Joh. Bolman

In Natura van maart 1979 schreef ik over mijn floristische belevenissen tijdens een fietstocht door Noord-Frankrijk in juni 1978. Nadien maakte ik nog twee van zulke tochten, nl. eind september-begin oktober 1979 en eind mei-begin juni 1980. Door particuliere omstandigheden kwam het echter niet tot een verslag in ons blad. Toen ik hiervoor weer gelegenheid had, probeerde ik eerst beide reizen in één artikel samen te vatten maar dat wilde niet erg lukken, het werd te lang en te hybrisch. Vandaar dat ik het toch maar bij twee artikelen houd doch de volgorde omdraai, dus eerst dat over de voorjaarstocht 1980 en later dat over 1979.

Wat de technische kant, literatuur enz. aangaat kan ik kort zijn, vrijwel alles vindt u in de genoemde Natura en zo nodig zal een medelid u die wel willen lenen. Op weg dus!

Vanuit Parijs ging ik op de 1ste Pinksterdag per trein in één ruk naar Angoulême, circa 100 km ten noordoosten van Bordeaux. Bij aankomst om 15 uur bleek het er bloedheet te zijn (Parijs was nog koel). Aan het station moest mijn fiets staan, die ik wegens de Pinksterdrukte zeer tijdig vanaf station Deventer had vervracht. Het vehikel was er inderdaad, de kabel van de voorrem bleek echter losgerukt. Op de bagage-afdeling poogde men het te repareren wat slechts half lukte, waardoor ik tenslotte al vrij laat met 75% remvermogen op weg ging. Mijn plan was, eerst in westelijke richting naar de kust te rijden om dan van Royan uit per boot de wijde monding van de Gironde over te steken naar Pointe de Grave, het noordelijkste punt van het grote schiereiland aan de westzijde van de monding.

Het leek me raadzaam op die feestdag niet al te laat naar een nachtverblijf uit te kijken. Ik volgde enige tijd de Charente, een sterk kronkelend riviertje, tot het stadje Châteauneuf waar alleen een hotel garni, dus zonder restaurant open bleek. Volgens de hotelier was er echter vlak bij een eetgelegenheden. Dat was wel juist, maar die verstrekten op zondag geen maaltijden! Na veel vragen en zoeken kwam ik tenslotte per fiets in het dorpje Vibrac, 5 km van mijn hotel terecht waar een grote bruiloftspartij in volle gang was. Ook hier eerst nul op het rekest, doch uiteindelijk zwichtte men voor mijn argument dat men 'een buitenlandse grijsaard na een lange fietstocht in Frankrijk toch niet zonder avondeten naar bed kon sturen'.

Tengere distel (Carduus tenuiflorus)

Voorals toen ik in mijn mooiste Frans het jonge paar had gefeliciteerd en met een Belgische bruidsgangster een aardig woordje 'Vlaams had geklapt' werd de gastvrijheid steeds groter. Bij de maaltijd vloede de feestwijn me rijkelijk toe waardoor ik tegen 11 uur begeleid door talloze Franse nachtegaleen maar wel wat 'zwevend' naar mijn hotel terugfietste.

In Frankrijk zijn veel winkels en werkplaatsen op maandag gesloten en voor de Pinkstermaand gold dit wel in het bijzonder. Remreparatie was er dus pas dinsdag bij. Dat verhinderde me niet, langs de slingerende Charente met wat omzichtigheid verder te rijden naar Saintes, hemelsbreed 50 km. De eerste merkwaardige planten verschenen toen al. In een bosje zag ik de bleekgroen-gevekte bladen van het al uitgebloeide Breed longkruid (*Pulmonaria officinalis*) en bij een wegwijding twee andere voor een Nederlander zeldzame soorten, de Tengere distel (*Carduus tenuiflorus*) en de Naakte lathyrus (*Lathyrus aphaca*). De distel heeft zeer karakteristieke langwerpige rolronde

lichtroze bloemhoofdjes, meestal drie bijeen aan het einde van de stengels zittend. De laatste zijn zó stekelig dat ik een zakdoek om mijn hand moest wikkelen om een stuk van de plant te verzamelen. Het is een atlantische wat stikstofminnende soort; de wat rommelige wegkant was dus wel het juiste biotoop. Volgens de Atlas van de Nederlandse Flora, deel I, is de Tenger distel, die men na 1920 bij ons uitgestorven achtte, recent weer aangetroffen in Zandvoort, op Goeree en op Wieringen. De leuke geelbloemige Naakte lathyrus kende ik uit ons land alleen van een adventief-terrein in Apeldoorn. Als mijn kleurendia in zwart-wit wat duidelijk overkomt, zult u zonder twijfel vragen: 'Waarom Naakte? Ik zie toch bladen'. Dat is evenwel maar schijn; wat u ziet zijn eironde aan de voet spiesvormige *schutbladen*; de feitelijke bladen bovenaan de plant zijn veranderd in ranken. De diepgele vlinderbloempjes doen wat aan die van Rolklaver denken en staan, 1 of 2 bijeen, op een aan de voet van zo'n schutblad ingeplant tenger steeltje. De kleur van de 'bladen' is blauwgroen. In Zuid-Limburg vindt men de plant zeer zeldzaam in korenvelden.

Ik overnachtte in Saintes. Het is altijd lastig, uit een stad of stadje per fiets op de juiste tertiaire of kwartaire weg te komen, de wegwijzers in het centrum zijn daar niet op gericht. Ik raakte dan ook te veel in zuidelijke richting op de Route Nationale 137 met druk vrachtverkeer, want de feestdagen waren nu voorbij. Uiteindelijk had ik er geen spijt van; botanisch werd het wellicht juist door die wat andere route een zeer vruchtbare dag. Na ca. 6 km verwisselde ik de drukke weg voor een smalle westelijke naar Thénac, doch zag op de hoek van beide nog juist aan de voet van een boom een mooi exemplaar van de Italiaanse aronskelk (*Arum italicum*) in volle bloei. Er was duidelijk omheengemaaid maar de bladen waren door de bermmaaimachine toch afgesneden. Aan de greppelkant stonden nog enkele exemplaren met bladen. In tegenstelling tot die van onze echt inheemse Gevlekte aronskelk (*A. maculatum*) zijn de bladen van de Italiaanse bleekgeel- of wittigeaderd en heeft de bloeikolf een gele knots, terwijl die bij de Gevlekte bruin of donkergrijs is. Ook verschijnen de bladen van de Italiaanse reeds in de herfst, blijven 's winters groen en sterven niet lang na de bloei af. De knol overzomert dan in rusttoestand in de grond, het typische gedrag van een geofiet*. De Italiaanse aronskelk is in ons land alleen stinzeplant, d.w.z. oorspronkelijk bij buitenplaatsen e.d. aangeplant en daar soms al

* Plant, waarvan de voor haar voortbestaan vitale organen zich onder het maaiveld bevinden en die haar in staat stellen, het ongunstige jaargetijde – in dit geval de hete zomermaanden – door te komen.

Naakte lathyrus (Lathyrus aphaca)

Italiaanse aronskelk (Arum italicum)

eeuwen standhoudend, o.a. op enkele landgoederen in Friesland en Noord-Holland (Zie Wetsch. Mededeling nr. 122 'Stinzeplanten in Nederland').

Nog voor ik Thénac bereikte, kwam er langs het stille weggetje een berm met allerlei bijzonderheden. Eerst fietste ik voor foerage naar het plaatsje en keerde toen terug om na de maaltijd alles daar eens goed te bekijken. Er stonden allereerst enkele exemplaren van *Tragopogon porrifolium*, de Paarse morgenster, in oude floradrukken ten onrechte Blauwe morgenster genoemd. Het is een zusje van onze bekende Gele morgenster. Maar ik had ze zekerheidshalve op de heenweg al gefotografeerd daar de bloemen zich bij de hoogste zonnestand of donkerwordend weer sluiten. Ik nam dus maar geen enkel risico. Deze morgenster is van origine waarschijnlijk een soort van het centrale en oostmediterrane gebied van Europa doch in West-Europa reeds lang om de eetbare wortels (zoals schorseneren) gekweekt en ingeburgerd. Mijn helaas vroeg overleden botanische vriend C. Groot schreef over de plant die o.a. in de Schermer voorkomt een aardig artikeltje in *Natura* 1966, blz. 89, waarop enkele reacties volgden (zelfde jaargang pag. 89, 99 en 155) over groeiplaatsen in Friesland-Groningen en op Goeree-Overflakkee.

Die berm en de aangrenzende akkers waren duidelijk zeer kalkrijk. Dan mag je soorten van het fraaie orchideeëngeslacht *Ophrys* verwachten en dat was ook zo. Behalve enkele op hun retour zijnde want vroegbloeiende Spinnenorchissen (*Ophrys sphegodes*) met buitenste gelige bloemdekbladen stonden er Bijenorchissen (*O. apifera*) met hun fraai-rose buitenste perigoonbladen te pronken. De voor deze soort typische lange snavel aan de stempelzuil en de naar buiten hangende stuifmeelklompjes zijn op de foto te zien. Verder waren er ook de wonderlijke Poppenorchissen die ik al in mijn vorig artikel noemde. In een aangrenzend koolzaadveld ontdekte ik tevens de – bij ons al weer zeldzame – Naaldekervel (*Scandix pecten-veneris*); de vruchten waren helaas nog te jong om hun stijfbehaalde ongeveer 5 cm lange snavels al te kunnen vereeuwigen.

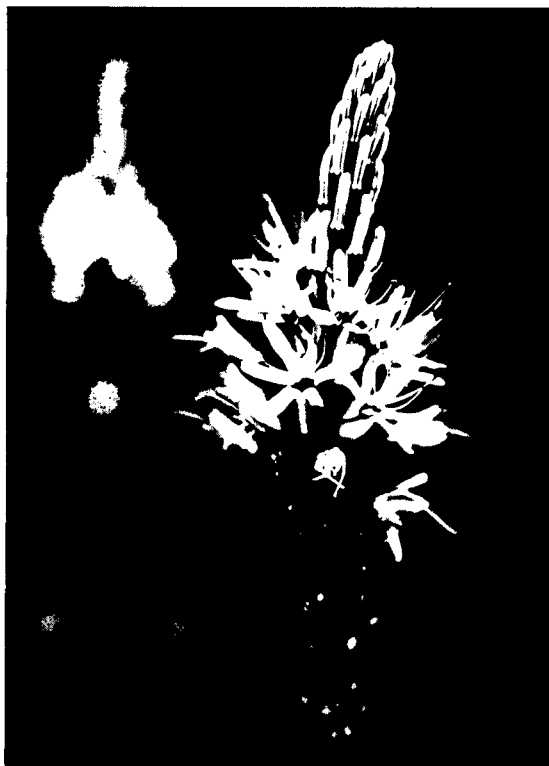
Naar Thénac terugrijdend, wachtte me bij een daar in aanbouw zijnde fabriek een nieuwe verrassing, de vermiljoenrode Zomeradonis (*Adonis aestivalis*), een lid van de Boterbloemfamilie en bij ons alleen als sierplant bekend. De Franse naam 'goutte de sang' (bloeddruppel) zegt voldoende! Verder moest ik beslist bij Thénac nog een foto nemen van een groenbloemige bereklauw (*Heraclium sphondylium*) die ik al eens eerder langs de

weg had opgemerkt. Dat is de ondersoort *sibiricum*, behalve door de niet-witte bloemkleur ook opvallend door de min of meer driedelige, van onderen grijsbehaarde bladen. Ze bloeit ook wat eerder dan onze bereklauw die een echte hoogzomer- en herfstbloeiër is. De groenbloemige ondersoort komt o.a. in Zuidwest- en Centraal-Frankrijk voor.

Dat berrmpje en omgeving kostte op die manier heel wat tijd en het was al vrij laat toen ik via de D 136 in westelijke richting naar het stadje Saujon reed. Halfweg echter wederom 'botanisch oponthoud'. Er kwam een bos en in een flits zag ik aan de wat steile bosrand iets dat op Grootbloemmuur (*Stellaria holostea*) leek. Toch was er iets dat me waarschuwde en deed afstappen. In plaats van de smalle stijve bladen van Grootbloemmuur hadden de planten meer ovale bladen, doch naar de bloemen te oordelen was het eveneens een lid van de Anjerfamilie (*Caryophyllaceae*). Determinerend met de tabel hiervoor kwam ik uit op het geslacht *Arenaria*. Nu hebben wij hiervan maar één soort, Zandmuur, een nog al kleinbloemige op Vogelmuur lijkend plantje. Denkend dat ik me vergist had, determineerde ik opnieuw maar kwam wederom bij dat geslacht uit. Toen maar met de geslachtstabel van de Quatres Flores doorgaand bleek het vlot te lopen. Het was *Arenaria montana* en om alle twijfels weg te nemen, stond erbij: 'aspect d'un *Stellaria holostea* à feuilles courtes', dus: lijkt op een Grootbloemmuur met korte bladen. Die D 136 hield nog meer schatten voor me gereed: Bleek bosvogeltje (*Cephalanthera damasonium*) en Vogelnestje (*Neottia nidus-avis*), en als hoogtepunt van de dag enige enorme exemplaren van de 'Witte affodil' (*Asphodelus albus*), een bijzonder fraaie Lelieachtige die ik uit Joegoslavië kende. De soort is wel eens gedoodverfd als de bijbelse lelie des velds. De zeer lange bloemtros bloeit van beneden naar boven uit; als het bovenste deel nog de mooie witte bloemen en fraaie bloemknoppen vertoont, vindt men in het onderste deel al een lange rij kogelronde vruchten, bijna zo groot als knikkers.

Pas tegen de schemer kwam ik Saujon binnen en vond daar een aardig hotelletje, terecht Quies geheten, het Latijnse woord voor rust of ontspanning.

Hoe verleidelijk het ook was, de volgende dag naar dat bos terug te gaan, ik zag er toch maar van af omdat het regende en er veel wind stond. Het 15 km lange traject van Saujon naar Royan leverde niet veel bijzonders meer op, eigenlijk alleen in een moestuintjescomplex enkele stuks

Witte affodil (*Asphodelus albus*)

Kruisbloemige wolfsmelk (*Euphorbia lathyris*)

Kruisbladige wolfsmelk (*Euphorbia lathyris*), als antimollen- en veldmuizenplant duidelijk ook daar aangeplant en/of verwilderd. Je ziet ze zo ook wel eens in Zuid-Limburg waar men ze Molmuizenplant noemt. Of het echt helpt? De meningen lopen sterk uiteen.

Royan, een kleine maar belangrijke havenstad en badplaats, werd aan het einde van Wereldoorlog II door de Geallieerden zwaar gebombardeerd en vrijwel geheel verwoest. De stad is uiterst modern herbouwd. Je moet er van houden, net als van het moderne Scheveningen.

In de loop van die middag ging ik met een flinke boot in 20 minuten over de 5 km brede Gironde-monding naar Pointe de Grave. De westzijde van het schiereiland bleek een soort duinlandschap te zijn van grof geel zand en talloze Zeedennen (*Pinus pinaster*, vroeger *P. maritima*) met hun soms wel 20 cm lange naalden en lange lichtbruine kegels die men vaak in Kerststukjes ziet. Deze den is in ons land wel eens aangeplant, o.a. in de duinen, maar is vrij vorstgevoelig. Het is echt een soort voor het Middellandse Zee-gebied; de noordelijkste punt van het natuurlijke areaal ligt juist ongeveer bij Point de Grave. Waar hij verder noordelijk voorkomt, is hij wel niet echt wild. Het 100 km lange schiereiland stond vroeger als Les

Landes bekend, een troosteloos moerassig landschap waar doodarme herders-op-stelten hun schaapskudden hoedden. Aan de zee kant had men te strijden tegen het land overstuivend zand. Zó heb ik het nog in de jaren twintig op school geleerd doch onze boeken waren toen een beetje achterlijk. Al vanaf het begin van de vorige eeuw zijn Les Landes geleidelijk 'gesaneerd' en in 1870 was het werk feitelijk voltooid. Nu zijn er enorme Zeedennenbossen die behalve hout vroeger ook veel hars leverden. De natuurlijke hars speelt er echter thans door het opkomen van de kunstharsen een minder grote rol dan voorheen. Gelukkig voor de bevolking kwam er iets anders op: de neiging om de zomer aan zee door te brengen, waardoor nu aan die kust vele badplaatsen liggen. De enorme naaldbossen zijn in het droge klimaat echter erg brandgevaarlijk.

Ik bleef twee dagen in een hotel bij Pointe de Grave wat uitrusten. De flora was vrij arm. Een verrassing is er natuurlijk altijd weer bij. Hier was dat de aanwezigheid van de prachtige *Cistus salvifolius*, op het eerste gezicht lijkend op een grootbloemige Duinroos (*Rosa pimpinellifolia*), evenwel behorend tot het overwegend mediterrane geslacht *Cistus* uit de Zonneroosjesfamilie. Dat 'sal-

Cistus salvifolius

vifolius' betekent saliebladig en het wittig-behaarde blad lijkt inderdaad op dat van de bij ons vaak als tuinkruid gekweekte Echte salie (*Salvia officinalis*), eveneens een zuidelijke soort. De 'Saliebladige cistus' gaat van alle in West-Europa voorkomende Cistussoorten het verst noordelijk, nl. tot 47° noorderbreedte. Ik was daar op circa 45°, dus niet zo ver van de top van het areaal. Overigens leverde de flora weinig interessants op behalve Breukkruid en Dwergviltkruid, typische ook bij ons voorkomende planten van schrale zandgrond. Graag had ik het hele schiereiland gezien; heen en terug totaal 200 km leek me echter toch wat veel.

Areaal van *Cistus salvifolius*. De soort groeit voornamelijk in een vrij smalle kuststrook van de Middellandse Zee, doch in het westen strekt het areaal zich via Spanje tot Midden-Frankrijk uit (uit: *Flora Mediterranea II*, uitg. Aldo Martello, Milaan).

Dus maar niet en reserveren voor later. Met een halve storm keerde ik naar het vasteland terug. Vooral vanuit zee zag je goed hoe naarstig er ook langs de Franse kust wordt gebouwd: flatcomplexen, hotels en grote villa's. Als route niet erg aantrekkelijk. Ook wegens de sterke zijwind ging ik maar wat binnendoor naar La Tremblade vanwaar een grote weg met een enorme autotolbrug een diep het land inlopende baai verbindt, met het stadje Marennes, centrum van oestercultuur. Volgens gastronomen moet je die 'leren eten'; ik ben kennelijk hardleers want ik vind er nog steeds niets aan.

Onderweg ontmoette ik weer mijn *Arenaria montana* en opvallend veel Pijpbloem (*Aristolochia clematidis*). In Marennes at, overnachtte en ontbeet ik prima voor 80 francs, dus ongeveer f 40,-. Bovendien was de wind 's nachts gaan liggen en het werd een stralende dag. De zomer werd dat jaar gekenmerkt door talloze west-oost-circulaties en daar is ook wel eens een hogedruk-ruggetje bij. Door een typisch landschap vol zilte waterlopen, dikwijls nog onderhevig aan eb en vloed, kwam ik spoedig 5 km verder in het stadje Brouges, volkomen ingesloten door natuurstenen vestingwallen. Het rechthoekige stratenplan herinnerde aan Elburg. Over de hoge vestingmuren, soms fraai beplant, kan men om het hele plaatsje wandelen

Klimopbremraap (Orobancha hederæ)

Vestingwal van Brouges

en heeft dan een prachtig uitzicht, vooral naar de zee kant met talloze 'putten' voor de oesterteelt en het winnen van zeezout dat als extra gezond geldt. Op de hier en daar met Klimop begroeide wallen trof ik de 'bijbehorende' Klimopbremraap (*Orobancha hederæ*) aan. Ik heb in mijn leven heel wat Klimop gezien, in binnen- en buitenland, deze bremraapsoort echter slechts twee keer, nl. in de botanische tuin van Trsteno in Joegoslavië en bij een grote verlaten villa op het Griekse eiland Korfu, beide malen in een onverzorgde stenen balkonbak waarin Klimop groeide. En nu dan voor de derde maal in Brouges, wederom nabij menselijke bewoning en in een door de mens gemaakt milieu. Pitschmann, Flora des Südens, zegt: 'bei alten Schlössern'. In Nederland kwam deze bremraap van 1864 tot 1974 op de Pietersberg voor en werd hij na 1950 driemaal op buitenplaatsen aangetroffen, daarnaast ook diverse keren spontaan in tuinen. Bij het Rijksherbarium beschouwt men de in tuinen opgeslagen planten niet als echt wild. Waarom? Ze waren toch niet aangeplant? Het lijkt me een typische 'cultuurvolger' te zijn.

Mijn weg vervolgend naar Rochefort, fotografeerde ik en passant aan de rand van een graanveld een mooie roze *Allium*soort, waarvan de determinatie 's avonds mislukte wegens onvoldoende materiaal. Ons erelid C. Sipkes, goed kenner van

de Franse flora, acht het aan de hand van mijn dia zonder twijfel *Allium roseum*, een mediterrane soort die hier dan wel erg noordelijk optrad. Door een karakteristiek marais salants (zoutmoerasen)-landschap kwam ik in Rochefort waar ik onmogelijk aan het Pierre Loti-museum kon voorbijgaan. De marineofficier Julien Viraud (1850-1923) was in zijn tijd onder het pseudoniem Pierre Loti een internationaal beroemd romanschrijver. In mijn HBS-tijd was zijn *Pêcheur d'Islande* een bijna verplicht boek. Hij werd door zijn schrijverij schatrijk en kocht wijd en zijd exotische curiositeiten aan. Zo installeerde hij in zijn woning onder meer een complete Turkse salon en een moskee! Huis en inventaris zijn nu eigendom van de stad. Na dit culturele intermezzo weer noordwaarts fietsend, bereikte ik weldra Châtelailon-Plage en aldaar een prettig hotel. In de avond stak er een storm op, het zeewater sloeg over de boulevard. Het betekende twee dagen gedwongen rust. De lezer zal zich inmiddels wellicht hebben afgevraagd: waar blijven de zoutplanten toch? Doch evenals in ons land ontwikkelen die zich in Frankrijk vrij laat en bloeien ze doorgaans pas in de late zomer. Het leek me dus beter, die voor mijn volgende artikel te reserveren.

Door dit 'stormachtige oponthoud' kwam ik dus wat later dan bedoeld in de oude havenstad La

Rochelle aan. Onderweg stond er in het gras van de wegberm Gele wikke (*Vicia lutea*), een submediterrane soort die we enkele jaren geleden adventief op een oude havenkade in Amsterdam-Oost hadden aangetroffen. Die kade is helaas nadien 'opgeknapt' en onze Gele wikke is er dus verleden tijd. La Rochelle schijnt evenals Amsterdam een trekpleister voor hippies van allerlei soort te zijn en droeg daarvan de bekende sporen. Ook door het prachtige weer lokte het buitenspoor me meer aan dan dit stadje. Eerst ging het in noordelijke richting binnendoor langs de niet-drukke Route Nationale 157 tot Ste. Radégonde en daarna weer westwaarts naar de kust via de kwartaire weg D 25. Vooral op dit traject, vrij ver binnenlands, bleken de moerassen sterk ontzilt en was er een open landschap ontstaan dat aan onze fraaie Hollandse weidegebieden deed denken. Glashelder en eindeloze vergezichten! Even voor het dorpje St. Denis-du Payé weer een nu tweeledige verrassing doordat ik aan de rand van een mooi nog ongemaaid hooiland, van de weg door een waterloop gescheiden, enkele forse blauwe Lissen zag staan. Over een dam kwam ik over het water en kon ze toen, als een reiger op hoge benen langs de kant stappend, bereiken. Maar eerst zag ik in het hoge gras een helderrood vlinderbloempje en dat was de bij ons alleen in Limburg en Zeeland groeiende zeer zeldzame Graslathyrus (*Lathyrus nissolia*), in Nederland de tweede soort van dit geslacht zonder 'echte' bladen. Want de grasachtige groene slierten die men daarvoor houdt zijn niet meer dan bladachtige verbrede bladstelen. De Lissen determineerde ik ter plaatse met de Franse flora als *Iris spuria (maritima)*, tegenwoordig officieel *I. spuria subsp. maritima*. Ter bevestiging van de juistheid van mijn werk vermeldde de Quatres Flores dat deze zeldzame soort o.a. in de Vendée groeit, precies de streek waar ik me bevond. Het is een prachtige plant, de bloemen doen denken aan die van het bekende vroegbloeiende bolgewasje *Iris reticulata* maar dan enige malen groter. De beste karakteristiek ervan vind ik 'pétillant' dat zoveel als schitterend of parelend betekent. Die hele expeditie erheen langs de waterkant had ik me overigens kunnen besparen doordat er verderop weilanden vol kwamen, vnl. groeiend op parallel lopende zwakke ruggen, niet in de ertussen liggende sleuven. Ik nam ook daarvan een kleurenfoto die evenwel niet geschikt is voor zwart-wit reproductie.

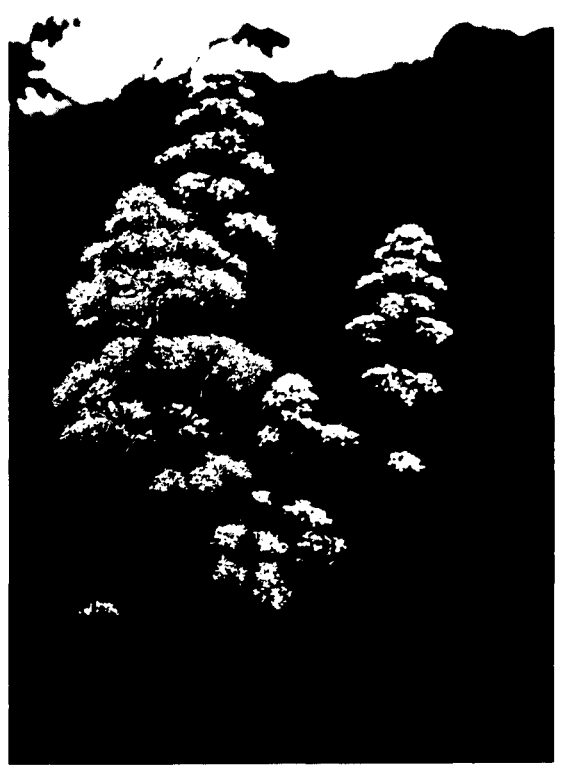
In de late middag was ik weer aan de kust, bij les Conches in het Forêt de Longeville, een zandig gebied aan de rand waarvan ik tot mijn verbazing diverse bollenvelden zag. In Longeville zelf was een uitstekend hotel. Tot nu toe had ik de cartes

Michelin 1:200.000 nr. 72 en 71 gebruikt en ging thans over op nr. 67. Als u wilt, kunt u op deze drie kaarten, in bijna elke grote boekhandel in ons land voorhanden en niet duur, de hele tocht gemakkelijk volgen.

Door allerlei 'tegenheden' – een lastig traject (als ik tenminste de grote wegen wilde mijden) en wederom flinke hitte – schoot ik de volgende dagen relatief weinig op. In het kustbos ten noorden van de havenstad Sables d'Olonnes zag ik Duinroosjes. Dat bos komt verder in het volgende artikel aan de orde. Tijdens de rit van de laatste stad naar Sion sur l'Océan bleef mijn film vastzitten, juist toen ik op het terrein van een kleine scheepswerf enkele opnamen van iets heel merkwaardigs had gemaakt. Het was toen nog vrij vroeg in de ochtend en erg mistig, tegen motregen aan. Door mijn beslagen brilleglazen heen zag ik op dit terrein flinke struiken staan, getooid met grote witte bollen. Bij nadere beschouwing bleek het wit vruchtpluis te zijn. Dicht erbij stonden dergelijke struiken met duidelijke mannelijke gelige bloempjes. Het moest een tweehuizige composiet zijn. Ik nam materiaal mee. Bij een fotozaak liet ik later de film weer op gang brengen doch de laatste opnamen waren foetsie. Met het meegenomen materiaal lukte het op naam brengen ondanks veel moeite niet. In arren moede ben ik toen de kleine plaatjes in de Franse flora maar eens gaan bekijken, het laatste 'redmiddel' voor moeilijke gevallen (zelfs bij het Rijksherbarium!) en zag tenslotte iets dat er aardig op leek, nl. *Baccharis hamillifolia*. Daar de plaatjes in die flora hetzelfde nummer hebben als de doorlopend genummerde plantbeschrijvingen en ik die dus nu kon vinden, bleek ook die op mijn plant goed te passen. Het is van oorsprong een Noordamerikaanse soort, volgens de flora al in 1683 ingevoerd en in het gebied van de Gironde, thans duidelijk dus reeds wat noordelijker, ingeburgerd. Waarom had ik nu zo'n moeite gehad met de determinatie? Door een fout in de Quatres Flores, want *Baccharis* is daar opgenomen in de subtabel van composieten *zonder* vruchtpluis en die tabel had ik dus buiten beschouwing gelaten! Bij de soortbeschrijving staat echter extra: 'in het oog springend door het ver boven het omwindsel uitstekende vruchtpluis'. Nu is mijn druk van 1961 en het is mogelijk dat een en ander in latere drukken verbeterd is. Fouten in flora's kunnen echter een lang leven hebben. Sipkes schreef me later dat de soort bij ons vaak bevestert en het daardoor als sierstruik slecht doet. In Engeland is ze wel aangeplant en in Boom's Nederlandse Dendrologie zijn de mannelijke en vrouwelijke hoofdjes alsmede een blad vrij duidelijk afgebeeld. Later ben ik in een heg nog eens een

Iris spuria subsp. maritima

Baccharis hamilifolia

mannelijke struik tegengekomen, een vrouwelijke met vruchtpluis heb ik helaas niet meer gezien.

Wegens de hitte bleef ik twee dagen in het kleine kustdorp Sion sur l'Océan, omringd door met Zeedennen beplant grofzandig duinterrein. Het was er doodstil; het valt trouwens op hoe kort het vakantie seizoen aan die toch milde Franse kust is.

Ook in september waren vele hotels en de meeste villa's potdicht. De fraaie kruisbloemige Violier en Zeeviolier, die ik er zag, bewaar ik voor later, evenals de Kuifhyacint. Aan de rulle kant van een paadje naar zee vond ik verder diverse uit het kale zand oprijzende planten met mooi glimmende ovale bladen, lang toegespitst en onderaan hartvormig. Gelukkig zag ik later ook enkele al bloeiende exemplaren en toen wist ik wat het was: de Engbloem (*Vincetoxicum hirundinaria*), in Nederland alleen en dan nog zeer zeldzaam in Zuid-Limburg. Bij ons zijn de bloemen wit, hier waren ze duidelijk geel. Thuis gekomen heb ik er de Flora Europaea op nageslagen; er zijn inderdaad een viertal geelbloemige ondersoorten en op grond van hun verspreiding moet het de ondersoort *intermedium* zijn geweest. Helaas kun je op de fiets die nu volledige flora, vijf dikke delen in groot for-

Engbloem (Vincetoxicum hirundinaria)

Umbilicus rupestris

maat, niet meeslepen. De Engbloem is in Nederland de enige representant van de Zijdeplantfamilie. Deze onderscheidt zich met de Orchideeënfamilie van alle overige door het bezit van stuifmeelklompjes (polliniën). Bij de Zijdeplantfamilie is het bestuivingsmechanisme nog ingewikkelder dan bij de orchideeën. De helmknoppen zijn tweehokkig en het stuifmeel van iedere halve helmknop is meestal met dat van de aangrenzende halve helmknop verenigd tot een wasachtig klompje (pollinium). De polliniën zijn op hun beurt twee aan twee door middel van een klemlichaampje (soms een klier) met elkaar verbonden. De voet

van het klemlichaampje is kleverig. Komt er nu een insect, dan hecht 'het hele geval' zich aan diens kop of poten en kan het op een volgende bloem worden overgebracht.

Na Sion sur l'Océan keerde ik de kust de rug toe en reed nog enkele dagen met voor mij gunstige wind westwaarts. Onderweg maakte ik enige foto's van de leuke *Umbilicus rupestris* (*U. pendulinus*), vaak op oude beschaduwde muren groeiend. De niervormige bladen verschrompelen meestal tijdens het uitbloeien (zie foto). Ook stootte ik, naar een prettig eetplekje zoekend, tussen de weg en een braakliggende akker op een bloemrijk veentje met Bosorchis (zie vorig artikel), Egelboterbloem, Pitrus, Heidekartelblad en Spaanse ruiter. Het was duidelijk een restant van het oorspronkelijke door ontginning verdwenen landschap. De Spaanse ruiter (*Cirsium dissectum*), een vrijwel ongewapende Vederdistel, was vroeger ook in ons land algemeen op veengrond en in blauwgraslanden; ontwatering en bemesting deden de soort zeldzaam worden. Thans staat ze op de lijst van beschermde planten. Zolang er hier en daar maar dergelijke refugia (wijkplaatsen) zijn, verdwijnen bepaalde soorten tenminste niet voor goed van het toneel. De Spaanse ruiter nam in Frankrijk ook wel genoeg met een plaatsje in de weggeppels.

Langzamerhand raakte ik wat 'uitgezworven' en daarom besloot ik, verder per trein naar Parijs te reizen. De fiets ging meteen naar Deventer. In de Lichtstad bleef ik als gewoon toerist nog enkele dagen rondkijken. Een hele dag bracht ik in de beroemde Jardin des Plantes door, in de mooie alpentuin en de jardin éducatif (edukatieve tuin) in het bijzonder. In de laatste vielen me de talrijke exemplaren van de Gevlekte scheerling (*Conium maculatum*) en van het Saffraantorkruid (*Oenanthë crocata*) op, behoorlijk giftige soorten. Laatstgenoemde is onlangs op Oostvoorne aangetroffen. Beide planten zijn in Zuidwest-Frankrijk vrij algemeen. Aangaande dat Saffraantorkruid heb ik eens via een verhaal gehoord over enkele in Engeland kamperende zich zelfverzorgende CJN-ers die kruiden voor een groentesoepje hadden verzameld en daarbij ook bladen van die giftige Oenanthë. Deze lijken inderdaad wat op die van Selderij. De knapen werden behoorlijk beroerd en een van hen moest zelfs in een ziekenhuis worden opgenomen! Een stukje hierover zou in Natura zeker op zijn plaats zijn, het liefst van de hand van één der slachtoffers.

Adres van de schrijver:

foto's naar dia's v.d. auteur.